

نگاهی به عکس‌های خراسان دوره قاجار در کاخ موزه گلستان

مهدی حسامی^۱

چکیده

خراسان و شهر مشهد بنا به موقعیت مذهبی و سیاسی خود از جایگاه ویژه‌ای در طول تاریخ ایران برخوردار بوده است. به طوری که اتفاقات صورت گرفته شده در این خطه از جغرافیای ایران بر تمام جغرافیای تاریخی و سیاسی ایران تاثیر گذار بوده است. در دوره قاجار به محض ورود دوربین عکاسی به ایران و پی بردن دربار و هیات حاکمه به اهمیت و جایگاه اسناد تصویری در نشان دادن وقایع و اتفاقات صورت گرفته شده و به نوعی عکاسی خبری، عکاسان متعددی از طرف حکومت وقت برای تحت پوشش قرار دادن اخبار و اتفاقات و ارائه گزارش راهی این دیار شدند. این عکاسان بنا به موقعیت‌های پیش آمده عکس‌های ارزشمندی از آن ایام به یادگار گذاشته‌اند که در حال حاضر شکل و نسخه اصلی مجموعه این عکس‌ها با نهایت دقت و ظرافت در معتبرترین مرکز اسناد تصویری دوره قاجار، در کاخ موزه گلستان نگهداری می‌شود. هدف از این مقاله معرفی عکاسانی است که در دوره قاجار از خراسان عکس‌برداری نموده و مجموعه آنها در کاخ موزه گلستان نگهداری می‌شود.

کلید واژه‌های موضوعی: خراسان، عکاسان، قاجاریه، عکس‌ها، کاخ موزه گلستان

مقدمه

تهیه عکس از زندگی اجتماعی، ابنیه تاریخی و وقایع تاریخی خراسان و به خصوص شهر مشهد در دوره قاجار بنا به دستور و حکم خود ناصرالدین شاه در دوره قاجار شروع شد و بعدها در مسافرت‌های خود ناصرالدین شاه به خراسان در فاصله سالهای ۱۲۸۳ تا ۱۳۰۰ ق. ادامه پیدا کرد و نهایتاً با اعزام عکاس برجسته این دوره یعنی عبدالله قاجار به نواحی خراسان به اوج خود رسید. این عکاسان بنا به پشتوانه حکم رسمی خود از طرف ناصرالدین شاه و بنا به نبوغ ذاتی و فکری عکس‌های بسیار ارزشمندی از ابعاد مختلف زندگی اجتماعی مردم، موقعیت جغرافیایی نواحی مختلف خراسان، آداب و رسوم، بهداشت و نوع معیشت مردم، موقعیت سیاسی افراد و مسائل مذهبی و... بر جای گذاشته‌اند که جزو نفیس‌ترین اسناد تصویری خراسان و شهر مشهد به شمار می‌رود.

جایگاه عکاسی در خراسان در دوره قاجار

هنر و صنعت عکاسی در خراسان بر اساس اسناد و مدارک باقیمانده و در مقایسه با شهرها و نواحی مختلف ایران از رشد متناسبی برخوردار بوده اگرچه هنر و صنعت عکاسی تا سالها در خراسان و شهر مشهد بصورت رسمی فعالیت خود را آغاز نکرده بود ولی اسناد تصویری بر جای مانده از عکاسان مختلف در این دوره نشان دهنده اینست که با وجود هزینه بسیار بالایی که عکاسی برخوردار بوده تعدادی از عکاسان ایرانی و غیر ایرانی به تهیه عکس از اوضاع واحوال مردم خراسان و شهر مشهد در آن دوره پرداخته‌اند.

بطور مثال و بر اساس یادداشت‌های تاریخچه عکاسی ایرج افشار، آنجا که از مالیات عکاسی در خراسان یاد می‌کند، به این نکته پی می‌بریم که عکاسی در خراسان سال‌ها پیش از آن رواج داشته است. "مالیات عکاسی در خراسان

^۱ کارشناس عکس و کارشناس مسوول بخش اطلاع رسانی مدیریت امور اسناد و مطبوعات آستان قدس رضوی، کارشناس

در سال ۱۳۲۹ قمری در سال بیست تومان بوده است و کتابفروشی پنج تومان . مطبعه سنگی ده تومان و مطبعه سربی شصت تومان" (شمسی، ۱۳۷۲، ۶۱-۶۰).

عکاسی خبری در خراسان

ناصرالدین شاه در نخستین رویارویی با عکاسی، به زیرکی دریافته بود که این فن جدید می تواند همچون رسانه ای خبری - گزارشی، به او در امر اداره و آگاهی از اوضاع عمومی کشور یاری رساند . این مطلب را می توان از ماموریتی که در سال ۱۲۶۶ ه. ق ۱۸۴۹ م. برای عکسبرداری از سنگ نگاره ها و بناهای تخت جمشید به ژول ریشار داده بود، دریافت.

فرستادن عکاس به نقاط مختلف ایران و از جمله خراسان در دوره قاجار ادامه پیدا کرده و عکاسان مختلفی با هدف تهیه خبر و گزارش تصویری راهی خراسان و شهر مشهد شدند. تعدادی از این عکاسان بنا به موقعیت های بوجود آمده به تهیه عکس و ثبت خاطرات و سفرنامه در طول دوران ماموریت خود پرداخته اند که هر کدام از این موارد در جایگاه خود از ارزش بسیار بالایی در تاریخ خراسان و نواحی شرق ایران در دوره قاجار برخوردار می باشد. تعدادی از این عکاسان که عکس های آنها در کاخ موزه گلستان موجود است به شرح ذیل می باشد.

۱. جیانوزی

اولین عکاسی که بنا به شرایط پیش آمده از شهر مشهد و اماکن تاریخی و مذهبی آن عکس انداخته است آنتونیو جیانوزی^۲ افسر ایتالیایی می باشد .

در حال حاضر قدیمی ترین عکس های مربوط به مشهد، در موزه کاخ گلستان نگهداری می شود که در سال ۱۲۷۰ یا ۱۲۷۵ توسط جیانوزی، افسر ایتالیایی که در خدمت دولت ایران بوده عکسبرداری و به شاه تقدیم شده است. شامل عکس هایی از ضریح، رواق مطهر، گنبد و مقداری عکس دیگر از جمله مقبره خواجه ربیع، مسجد شاه و مقبره های قدیمی می باشد (ترابی، ۱۳۸۳، ۳۵).

از عکس های برجسته این عکاس می توان به عکس دورنمای حرم مطهر امام رضا(ع)، نهر خیابان و بست پایین خیابان اشاره نمود که از بالای دروازه پایین خیابان گرفته شده و از درجه نفاست و ارزش بسیار بالایی برخوردار می باشد و این عکس به تنهایی بیانگر تمام ابعاد زندگی مردم شهر مشهد در دوران قدیم می باشد چرا که با وجود تغییرات صورت گرفته شده در جوامع بشری و حتی در شهرهای ایران بخصوص تهران هیچ تغییری و دگرگونی در بافت قدیم شهر مشهد رخ نداده و تصویری بسیار نمایان از هویت اصلی شهر مشهد که به صورت یک (خیابان) از غرب به شرق که از دوره صفویه به یادگار مانده است، نشان می دهد و در واقع از تحرک و جنب و جوش شهرهای نوین صنعتی و سیاسی در آن خبری نیست.

Antonio Giannuzzi.^۲

عکس ۱: نمایی از نهر خیابان و بست پایین خیابان مشهد در دوره قاجار که از دروازه پایین خیابان مشهد گرفته شده است. (عکاس: آنتونیو جیانوزی، تاریخ عکس: ۱۸۶۰ میلادی برابر با ۱۲۳۹ شمسی)

۲. آقا رضا عکاسباشی

عکاس مخصوص ناصرالدین شاه که در مسافرت اول ناصرالدین شاه به خراسان ۱۲۸۴-۱۲۸۳ ه.ق جزو ملتزمان و همراهان اردوی همایونی بوده و عکسهای ارزشمندی از شهرهای سرحدی خراسان و همچنین شهر مشهد برداشته شده است. مجموعه عکس‌های گرفته شده در سفر اول ناصرالدین شاه به خراسان یکصد و چهل و سه قطعه که تقدیم ناصرالدین شاه شده است.

آقا رضا عکاسباشی در طول سفر از جایگاه و احترام ویژه‌ای برخوردار بوده و خود شخص شاه (ناصرالدین شاه) نگاه ویژه‌ای به عکاس داشته است و در طول سفر هدایای ویژه‌ای از شخص شاه دریافت نموده است.

آقا رضا از منازل بین راه، شهرهای بین راه، رجال (بعد از اعطای القاب و بخشیدن خلعت)، حرم مطهر، حکام و کسبه و تجار و اماکن شهر مشهد و شهرهای بین راه عکس‌های بسیار گرانبهایی را به یادگار گذاشته است. عکس‌های آلبوم ۲۲۴ کاخ موزه گلستان آلبومی است با جلد مخمل قرمز چفت و بست به ابعاد ۳۵ در ۴۷ سانتی متر و لبه طلایی شامل ۱۴۳ عکس که آقا رضا در صفحه پایانی آلبوم به طور مشخص اطلاعاتی را در اختیار ما می‌گذارد.

"...آلبوم فیگرافی سفر و سیاحت. اعلیحضرت قدر قدرت شاهنشاه ولینعمت کل ممالک محروسه‌ی ایران روحنا... از دارالخلافة الی مشهد مقدس و از مشهد الی ورود به دارالخلافة که جامع است از بناهای قدیم و اماکن مشرفه و اردوی همایونی و اشخاص به سعی کمترین غلام خانه زاد رضا پیشخدمت حضور مبارک و عکاس باشی دولت علیه اتمام

پذیرفت از تاریخ ۱۵ شهر ذی الحجه الحرام سنه ۱۲۸۳ قمری الی ۲۲ شهر جمادی الاولی سنه ۱۲۸۴ هجری قمری. طهران در عکاس خانه همایونی... " (ترابی، ۱۳۸۳، ۳۵).

از جمله عکس های بسیار معروف آقا رضا عکاسباشی در این سفر عکس حاج ملا هادی سبزواری نشسته دو زانو در وسط کادر و پس زمینه به طور کامل فضای پشت تصویر را پر نکرده و فضای منفی بدون وسواس انتخاب شده است.

شیوه عکاسی در این دوره به صورت شیوه کلودیون^۳ مرطوب که بسیار رایج در این دوره بوده است و کیفیت عکس های آقا رضا نسبت به عکاسان دیگر در این محدوده زمانی بسیار مناسب می باشد.

عکس ۲: نمایی از مدرسه میرزا جعفر و بافت قدیم ضلع شمال شرقی شهر مشهد در دوره قاجار، (عکاس: آقا رضا عکاسباشی، تاریخ عکس: ۱۲۸۳ قمری)

۳. منوچهر خان عکاس

منوچهر خان عکاسباشی در طول سفر دوم ناصرالدین شاه به خراسان در سال ۱۳۰۰ ه.ق همراه اردوی همایونی بوده است و در طول سفر از رجال و شهرها و اماکن تاریخی به تعداد ۲۵۵ قطعه عکس گرفته است. منوچهر خان عکاسباشی در طول سفر بر خلاف آقا رضا عکاسباشی در سفر اول از جایگاه و احترام زیادی برخوردار نبوده و خود شاه (ناصرالدین شاه) اهمیت چندانی برای عکاس قائل نبوده است. چهار عکس دان سبز رنگ به شماره های ۲۱۹ و ۲۹۶ و ۲۸۲ و ۲۰۰ به ابعاد ۳۵*۴۳/۵ سانتی متر که مجموعاً شامل ۲۵۵ عکس است حاصل این سفر است. منوچهر خان بر خلاف آقا رضا خیلی در قید و بند مشخص کردن تاریخ عکاسی و مکان ها نیست و در آلبوم، یادداشتی از او به چشم نمی خورد. اکثر تصاویر زیرنویس دیگری به خط ناصرالدین شاه دارد که در سال ۱۳۰۸ موقعیت افراد را ذکر

کرده است (ترابی، ۱۳۸۳، ۳۵). عکس های این سه آلبوم از کادر بندی بهتری نسبت به آلبوهای سفر اول برخوردار هستند.

عکس ۳: نمایی از ساختمان ارگ قدیم شهر مشهد در دوره قاجار (عکاس : منوچهرخان عکاسباشی، تاریخ عکس : ۱۳۰۰ قمری)

۴. میرزا حسینعلی عکاسباشی

میرزا حسینعلی از شاگردان دارالفنون بود. وی در این مدرسه عکاسی را یاد گرفته و برای تکمیل آن به اروپا فرستاده شد. او پس از بازگشت از سفر اروپا، عکاس مخصوص ناصرالدین شاه شد و چند زمانی نیز مدیریت عکاسخانه همایونی با او بوده است.

در سفر دوم ناصرالدین شاه به خراسان از شعبان تا ذیقعده ۱۳۰۰ ه.ق. که میرزا حسینعلی در رکاب شاه بوده، در راه مشهد ۷۶ قطعه (اکنون ۷۰ قطعه باز مانده)، در توقف در مشهد ۹۵ قطعه (اکنون ۵۶ قطعه) و در بازگشت به تهران ۸۱ قطعه (اکنون ۶۷ قطعه بازمانده) عکس گرفته که همه آنها اینک در سه جعبه در آلبومخانه نگاهداری می شود و نام عکاس به شکل : "خانه زاد میرزا حسینعلی عکاس مخصوص حضور همایون" در کنار برخی از آنها دیده می شود. ولی جای شگفتی است که شاه با آن که همه همراهان خود را در سفر نامه اش نام برده ، هرگز از میرزا حسینعلی به عنوان عکاس رکاب یاد نکرده است (ذکاء، ۱۳۷۶، ۸۳).

۵. عبدالله قاجار

دومین عکاس مشهور و پرکار ایرانی (بعد از آقا رضا اقبال السطنه) که نمونه عکس‌های برداشته شده توسط او به فراوانی در آلبوم‌های گلستان و در دست خانوارها و اشخاص دیده می‌شود، عبدالله میرزا جهانگیر فرزند جهانگیر میرزای قاجار است (ذکاء، ۱۳۷۶، ۹۸).

گویا نخستین عکسبرداری عبدالله میرزا به عنوان عکاس دربار، پس از بازگشت از اروپا، در سال ۱۳۰۰ ه. ق. انجام گرفته است. وی در این سال نخستین بار ماموریتی برای عکسبرداری از نواحی خراسان داشته و حاصل آن ماموریت، عکس‌هایی است که در آلبوم شماره ۲۴۰ گرد آمده و مرتب شده است. یکی از این عکس‌ها "دورنمای پل ارغون کلات" است که تاریخ ۱۳۰۰ ه. ق. دارد (ذکاء، ۱۳۷۶، ۱۰۲).

عبدالله قاجار بعدها بنا به دستور و حکم رسمی ناصرالدین شاه در سال ۱۳۰۸ ه. ق. راهی خراسان شده و عکس‌های ارزشمندی از اوضاع واحوال خراسان به یادگار گذاشته است. وی در سال ۱۳۰۹ ه. ق. در ادامه همان ماموریت از کارمندان کمپانی رژی، شهر مشهد، مناظر توس و بجنورد و میل رادکان و کاخ خورشید (در کلات نادری) و عشق آباد عکسبرداری کرده است (آلبوم شماره ۲۹۲) (ذکاء، ۱۳۷۶، ۱۰۴).

مجموعه عکس‌های عبدالله قاجار با موضوعات متنوع و مختلف در دو آلبوم ۲۴۰ به ابعاد ۳۱*۳۸ سانتی متر و آلبوم ۲۹۱ شامل ۱۷۸ قطعه عکس گردآوری شده که در کاخ موزه گلستان نگهداری می‌شوند.

عبدالله قاجار که در ایران به عنوان عکاس حرفه‌ای شناخته می‌شود بنا به حکم رسمی ناصرالدین شاه و علاقه و پشتکار خود توانسته مجموعه‌ای بسیار نفیس و گرانبها از عکس‌های مرتبط با اوضاع و احوال خراسان و شهر مشهد بر جای بگذارد که در حال حاضر نفیس‌ترین مجموعه اسناد تصویری خراسان مربوط به دوره قاجار است. او برخلاف عکاسان قبلی و بنا بر نبوغ و استعداد ذاتی عکاسی توضیحات بسیار کاملی از موقعیت و جغرافیای تاریخی نقاط مختلف خراسان، اماکن تاریخی، آداب و رسوم اجتماعی، اعتقادات محلی، طبقات مختلف اجتماعی، امراض و انواع بیماریها بر جای گذاشته است. به عنوان مثال، در یکی از این تصاویر به نوعی بیماری پوستی که در آن زمان شایع بوده اشاره نموده است.

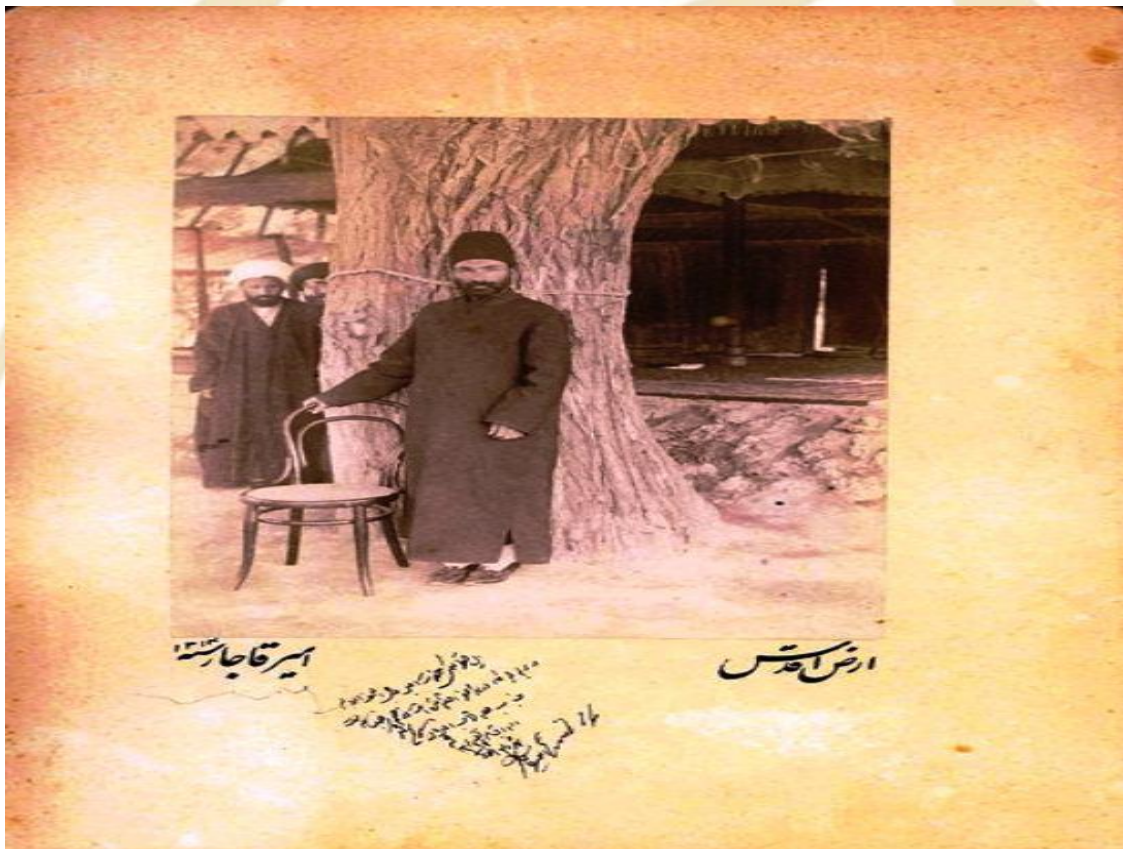

عکس ۴: گروه صد نفره سوار قزاق خراسان در دوره قاجار (تاریخ عکس : ۱۳۰۹ قمری، عکاس : عبدالله قاجار)

۶. امیر خان جلیل الدوله

امیر خان جلیل الدوله قاجار، فرزند سلطان محمد میرزا سیف الوله مشهور به (آقای داماد) برادر سلطان عبدالمجید میرزا عین الدوله پسر سلطان احمد میرزا عضالدوله فرزند فتحعلی شاه است. این شاهزاده عکاس بنا به نوشته خودش از دوازده سالگی وارد سلک نظام شده و سی سال تمام مشغول خدمتگزاری و مرجع خدمات دولتی بوده و آخرین خدمتش در زمان ناصرالدین شاه به سال ۱۳۱۳ ه.ق ماموریت با فوج حشمت در خراسان بوده است. امیر خان در سال ۱۳۱۴ ه.ق. که در خراسان بوده، از آن حدود مقداری عکس گرفته و تقدیم کرده است که در آلبوم شماره ۴۳۸ آلبومخانه گلستان محفوظ است.

شهریار عدل معتقد است که امیر خان در ثبت لحظه‌های زود گذر از زندگی، در عکاسی اش مهارت به خرج داده و بعد از عبدالله میرزا، در این شیوه مبتکر بوده است. عکس‌های وی بر خلاف اکثر عکس‌های دوره مظفری که از لحاظ کیفیت پایین بوده‌اند، از کیفیتی خوبی برخوردار هستند (ذکاء، ۱۳۷۶، ۱۲۸).

عکس ۵: امیر حسین خان آصف الدوله : حاکم خراسان در اواخر دوره قاجار (عکاس : امیر خان جلیل الدوله، تاریخ عکس : ۱۳۱۴ قمری)

۷. کلنل ویکتور سیمونف

این عکاس که از افسران گارد امپراتوری روسیه در فاصله سالهای ۱۳۱۶-۱۳۱۵ ه.ق. بوده در خراسان عکسبرداری می‌کرده است. از مجموع ۴۰ عکسی که از وی در دست است، حدود ۲۰ عکس به مشهد و اطراف آن مربوط می‌شود. این عکس‌ها در آلبوم خانه کاخ گلستان نگهداری می‌شوند. در این عکسها زیر نویسی‌های مختصر با حروف چاپی تلاایی به زبان فرانسه و در قسمت پایین مشاهده می‌شود. یک لایه خاکستری روی تمام تصاویر وجود دارد. عکس‌ها قطعی حدود ۱۸*۱۳ سانتی متر دارند. در این تصاویر، حضور اشخاص عادی قابل مشاهده است. تصاویر وضوح چندانی ندارند. از حرم مطهر تنها یک عکس از فاصله دور برداشته شده است که احتمالاً به دلیل غیر مسلمان بودن عکاس، ورود به محل حرم برای وی امکان پذیر نبوده است. از بیرون و داخل خواجه ربیع عکس‌هایی از این عکاس موجود است. نگاه سیمونف از پشت دوربینش به سوژه‌ها نگاه یک سیاح خارجی است و این نگاه چندان دقیق و پر حوصله نیست. ابزار مورد استفاده او نیز از کیفیت بالایی برخوردار نیست (ترابی، ۱۳۸۳، ۴۷).

آلبوم های خراسان کاخ موزه گلستان

نفیس‌ترین مجموعه اسناد تصویری خراسان و شهر مشهد مرکز اسناد تصویری آستان قدس رضوی مجموعه انتقالی از کاخ موزه گلستان محسوب می‌شود که به صورت فایل دیجیتالی در سال ۱۳۷۸ به این مرکز انتقال داده شد و سپس برای هرکدام شناسنامه تفصیلی تهیه گردید و در نرم‌افزار سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی (سیمرغ) ثبت شد تا محققان از طریق جستجو بتوانند به آنها دسترسی پیدا کنند.

موضوعات عکس‌های مربوط به خراسان در مجموعه عکس‌های کاخ موزه گلستان بنا به رشد و بلوغ فکری عکاسان اعزامی به خراسان که به عنوان اولین عکاسان حرفه‌ای ایران محسوب می‌شوند از تنوع، زیبایی و ظرافت‌های بسیار بالایی برخوردار است، به طوری که عکاسان همراه با ناصرالدین شاه اعم از آقا رضا عکاسباشی، منوچهر خان عکاسباشی و غیره در سال‌های ۱۲۸۳ و ۱۳۰۰ هجری قمری به خراسان آمدند و یا بعدها که عبدالله قاجار بنا به حکم رسمی ناصرالدین شاه در سال ۱۳۰۸ قمری برای تهیه عکس از ولایت خراسان عازم این دیار شد. این افراد با علاقه و پشتکار خود و با وجود همه سختیها و مشقات مربوط به فن و فنون عکاسی در آن دوره اعم از حمل و جابجایی شیشه‌های مربوط به عکاسی، تصویر برداری، نوردهی، چاپ و ظهور توانسته‌اند عکس‌های بسیار ارزشمندی از اوضاع و احوال دورترین و سخت‌ترین نقاط جغرافیایی خراسان اعم از شهر کلات، سرخس و درگز تا شهر مشهد برجای بگذارند که هرکدام به عنوان سندی بسیار ارزشمند و نفیس در رابطه با تاریخ و فرهنگ خراسان و شهر مشهد در دوره قاجار محسوب می‌شوند. این عکس‌ها را می‌توان در دسته‌بندی زیر معرفی کرد:

۱. **عکس رجال:** عکس‌های موجود در این زمینه هم به صورت فردی و هم به صورت دسته جمعی می‌باشند و شامل رجالی هستند که در خراسان سمت سیاسی و اجرایی بر عهده داشته، یا از موقعیت مذهبی بالایی مخصوصاً در آستان قدس برخوردار و یا از طبقات متوسط و یا پایین جامعه بوده‌اند. تعداد این عکس‌ها ۲۰۰ قطعه است. قابل ذکر است که عکاسان عکس‌های فوق به تمام موقعیت سیاسی و فرهنگی رجال در این عکس‌ها در ذیل و یا پشت عکس اشاره نموده‌اند. از جمله این عکس‌ها می‌توان به عکس‌های ابوالفتح میرزا، مؤیدالدوله حکمران خراسان و متولی باشی

آستان قدس و یارمحمدخان سهام الدوله امیر تومان حاکم بجنورد، امیر حسینخان شجاع الدوله حکمران قوچان، امیرتومان حاکم قوچان و عماد الملک حاکم طیس اشاره کرد.

عکس ۶: صاحب‌دیوان شیرازی، فتحعلی بن علی اکبر، متولی باشی آستان قدس (عکاس: عبدالله قاجار، تاریخ عکس: ۱۳۰۹ ق.)

۲. عکس اماکن: عکس‌های اماکن نسبت به عکس‌های رجال از تنوع بیشتری برخوردار هستند، به طوری که در این عکس‌ها به نکات بسیار ارزشمندی اشاره شده است. به عنوان مثال عبدالله قاجار در عکس‌های مربوط به شهر مشهد به طور کامل به موقعیت و جایگاه بنای ارگ مشهد و یا در رابطه با نیشابور به تمام خصوصیات جغرافیایی و طبیعی معدن فیروزه نیشابور و یا در رابطه با چشمه آبگرم قلعه مزدوران سرخس علاوه بر موقعیت دقیق جغرافیایی به ذکر خصوصیات پزشکی و دارویی آبگرم آن اشاره نموده است.

عکس ۷: نمایی از قبرستان قتلگاه و ضلع شمال شرقی شهر مشهد در دوره قاجار (عکاس : عبدالله قاجار، تاریخ عکس : ۱۳۰۹ق.)

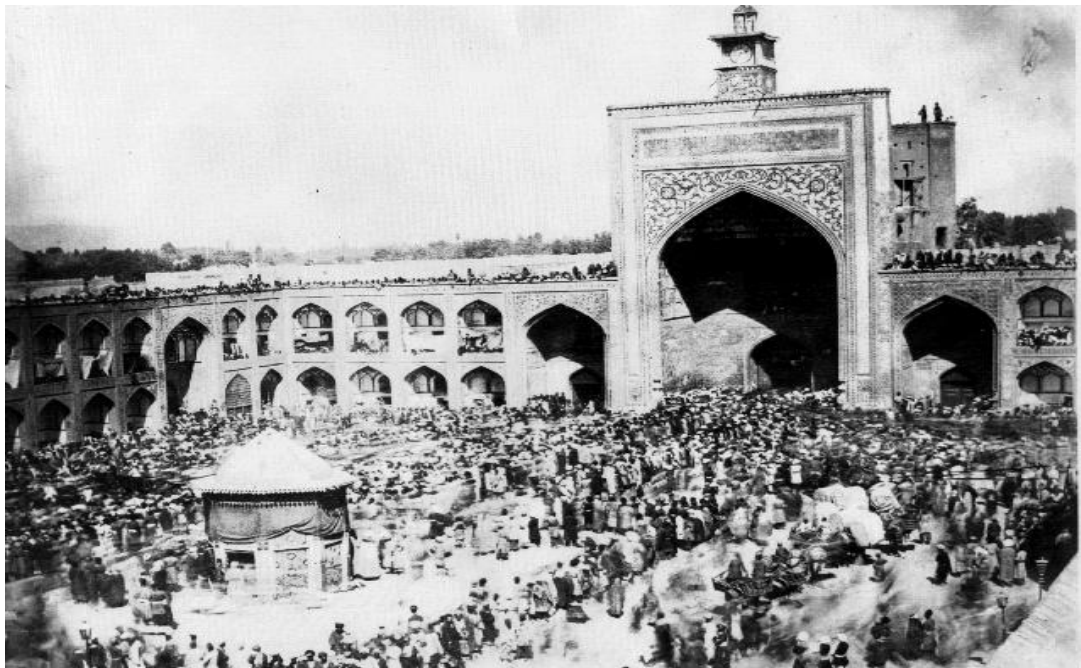
۳. عکس تشریفات: در دوره قاجاریه مجالس رسمی سلام به مناسبت‌های مختلف از جمله شروع به کار والیان خراسان، متولیان آستان قدس رضوی و یا سایر موارد در فضای داخلی صحن عتیق و ایوان طلای حرم امام رضا (ع) برگزار می‌شد. از جمله عکس‌های مرتبط با این مجالس به عکس‌های مراسم سلام فتحعلی خان صاحب‌دیوان (متولی آستان قدس) در ایوان طلای صحن عتیق حرم امام رضا(ع) و موید الدوله در آستانه مبارکه در روز ورودش به مشهد مقدس می‌توان اشاره نمود.

عکس ۸: سلام موید الدوله متولی باشی آستان قدس در ایوان طلای صحن عتیق (انقلاب فعلی) در دوره قاجار (عکاس : عبدالله قاجار، تاریخ عکس : ۱۳۰۹ق.)

۴. عکس‌های تعزیه خوانی

یکی از موضوعاتی که عکاسان دوره قاجار با توجه به فضای حاکم بر جامعه از آن عکاسی کرده و عکس‌های ارزشمندی به یادگار گذاشته‌اند، عکس‌های مربوط به مراسم تعزیه خوانی و شبیه خوانی در آستان قدس رضوی می‌باشد. از جمله عکس‌های ارزشمند عبدالله قاجار می‌توان به تصویر برگزاری مراسم عاشورا در حرم مطهر اشاره کرد.

عکس شماره ۸. مراسم روز عاشورا در صحن عتیق (انقلاب فعلی) حرم امام رضا (ع) (عکاس : عبدالله قاجار تاریخ عکس : ۱۳۰۹ ق.)

نتیجه‌گیری

عکس‌های گرفته شده توسط عکاسان معرفی شده در این مقاله بنا به احکام صادره شده از طرف دربار و مخصوصا شخص ناصرالدین شاه بوده است. عکاسان فوق نهایت دقت و ظرافت را در گرفتن عکس‌ها و ذکر مشخصات آنها به کار برده‌اند. یادداشت‌های بر جای مانده از عکاسان فوق بر حاشیه این عکس‌ها خود گواه این مطلب می‌باشد. این عکس‌ها در روشن ساختن تاریخ اجتماعی، سیاسی و معماری خراسان و شهرهای تابعه آن نقش به‌سزایی دارند. از این رو، نگهداری و حفاظت بهینه آنها می‌تواند در حفظ هویت فرهنگی و ملی نقش موثری ایفا کند. در خاتمه گفتنی است که عکس‌های معرفی شده در این مقاله متعلق به عکاسانی می‌باشد که در دوره قاجاریه فعال بوده‌اند و این عکس‌ها گوشه‌ای از مجموعه عکس‌هایی است که آنها از خود به یادگار گذاشته‌اند. محققان و پژوهشگران می‌توانند با مراجعه به مراکز اسناد از جمله مرکز اسناد آستان قدس رضوی به مجموعه گرانبهای عکس‌های تاریخی بر جای مانده از گذشتگان دسترسی پیدا کنند.

منابع و مأخذ

- ترابی، نسرین (۱۳۸۳). عکاسخانه ایام. تهران: کلههر.
ذکاء، یحیی (۱۳۷۶). تاریخ عکاسی و عکاسان پیشگام در ایران. تهران: علمی و فرهنگی.
شمسی، مهری (۱۳۷۲). "کزارشی از وضعیت مالیات خراسان در ۱۳۲۹ ه. ق.". مجله گنجینه اسناد، دوره ۳، شماره ۲ و ۳.